

پیامدهای اقتصادی طرح‌های اسکان بر جوامع عشایری (مطالعه موردی شهرک میلاد در دشت شیبلوی استان آذربایجان غربی)

دکتر وحید ریاحی^۱

خدیدجه کریمی^۲

چکیده

اسکان عشایر از جمله طرح‌هایی است که قبل و بعد از انقلاب اسلامی در ایران به اجرا درآمد و در هر دوره حساسیت‌های زیادی به همراه داشته است و امروزه یکی از راهکارهای عملی برای توسعه جامعه عشایری شناخته شده است. اگر این پدیده به صورت اختیاری و با تمایل و رغبت خود عشایر صورت بگیرد موثرترین راهبرد پذیرفته شده برای حل مشکلات این قشر است. هدف تحقیق حاضر بررسی پیامدهای اقتصادی در بین عشایر اسکان یافته عشایر میلان (سایت میلاد) در دشت شیبلو در استان آذربایجان غربی است. جامعه آماری تحقیق عشایر اسکان یافته میلان و جامعه نمونه بر اساس روش کوکران و با سطح اطمینان ۹۵٪، حدود ۱۴۱ نفر از همین عشایر اسکان یافته است. روش تحقیق از نوع توصیفی و تحلیلی می باشد. اطلاعات مورد نیاز از طریق بررسی محلی، پرسشگری و تکمیل پرسشنامه جمع آوری شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می دهد که اسکان عشایر در دشت شیبلو از نظر تولید محصولات کشاورزی موثر بوده و باعث افزایش تولید محصولات کشاورزی شده ولی در زمینه دامداری و صنایع دستی تاثیر مطلوبی نداشته است و موجب کاهش این فعالیت‌ها شده است. همچنین هزینه‌های زندگی بعد از اسکان نسبت به قبل بیشتر شده و جامعه خودکفای عشایر را به جامعه ای مصرف کننده تبدیل کرده است. نتایج تحقیق نشان داد که بازنگری در طرح اسکان عشایر در دشت شیبلوی استان آذربایجان غربی ضروری بوده و برنامه‌ریزی متوازن با اولویت شغلی در امور دامی می تواند به توسعه پایدار عشایر میلان کمک کند.

واژگان کلیدی: عشایر، اسکان، اقتصادی، عشایر میلان، دشت شیبلو

۱ - عضو هیات علمی گروه جغرافیای دانشگاه خوارزمی.

۲ - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی.

مقدمه:

یکی از مهم‌ترین اهداف برنامه‌های توسعه در هر کشور، بهبود وضع موجود و حرکت به سمت تحول و توسعه است. موقعیت توسعه یک مفهوم نظری خیلی پیچیده می‌باشد و بررسی مناسب آن مشتمل بر آگاهی بهتری در تداوم توسعه‌یافتگی - تحت توسعه‌گی همراه با توجه جامع از رفاه انسانی به عنوان هدف توسعه مطرح می‌گردد (بهبروز، ۱۳۷۹: ۱۰۹). علی‌رغم اهداف اجتماعی و برخورداری از امکانات و خدمات در برنامه‌ریزی‌های عشایری، یکی از اهداف بسیار مهم تحول اقتصادی در بین عشایر است (رئیس‌دانا، ۱۳۸۰: ۳۸۹). اسکان عشایر کوچنده از دیدگاه رشد و توسعه و تحول عبارت است از تغییر رفتار اقتصادی و اجتماعی آنان به منظور بهبود کیفیت زندگی و بالابردن سطح زندگی خویش و گام‌گذاردن در مسیر تحول و پیشرفت دائمی (یاسوری، ۱۳۹۱: ۲۱۸).

اسکان عشایر یا ساکن شدن کوچندگان پدیده‌ای است که با رویکردهای مختلفی از سال ۱۳۱۲ تا کنون به آن پرداخته شده و متناسب با رویکرد غالب هر دوره که نشأت گرفته از هدف‌ها و سیاست‌های حاکم بر همان دوره می‌باشد طرح‌ها و برنامه‌های مختلفی تصویب و اجرا شده است. طی دهه‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ به همت شماری از اندیشمندان از جمله نادر افشار نادری، در موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران بررسی‌هایی با دید توسعه و عمران در برخی از مناطق ایلی کشور انجام گرفت که عمدتاً در قالب طرح باقی مانده و فقط معدودی از آن‌ها به اجرا درآمدند. تدوین طرح‌های اسکان عشایر با نگرش توسعه و عمران و با توجه به هماهنگی با برنامه‌ریزی‌های توسعه کشور و بر اساس پتانسیل سنجی و ملحوظ داشتن دیدگاه‌های عشایر، نخستین بار به سال ۱۳۷۰ برمی‌گردد. تعدادی از طرح‌های اسکان عملاً در قالب کانون‌های اسکان عشایر در قلمروهای ایلی اجرا شده است (صالحی، ۱۳۸۴: ۴۸-۱۱) یکی از دلایل اسکان عشایر کاهش و یا جلوگیری از تخریب عرصه‌های مرتعی و جنگلی توسط دام‌های عشایر عنوان می‌شود که پس از اسکان عشایر تغییر محسوسی در کاهش این گونه تخریب مشاهده نشده است. ایل میلان دومین ایل بزرگ ایل استان بعد از ایل جلالی است به طوری که ۲۹/۹ درصد خانوارهای کوچنده ی منطقه را که شامل ۱۳۷۸ خانوار است در ۱۲۴ اوبه سازمان یافته است. در حال حاضر جوانان عشایری از این رده بندی اطلاعات بسیار ضعیفی دارند و اسکان یافته‌های عشایری به روستاهای عشایری مبدل شده‌اند که تنها فرهنگ خود را حفظ نموده ولی فرهنگ کوچ را از دست داده‌اند (صافی‌نژاد، ۱۳۸۳: ۵۳). قلمرو اولیه این ایل منطقه ی وسیعی از آذربایجان غربی و ترکیه را شامل می‌شد که در جوار ایلات و طوایف وابسته ی خود به حیات ایلی ادامه می‌داد. براساس تحقیقات به عمل آمده، مشخص شده است که این ایل با ایلات شکاک، تاگوری، کردهای قوچان، سارمانلو، مقری، گراوی، خودی، شمسکی، حسلانلو، مرزکی و جبرانلو خویشاوند است. از ایلات فوق ایل شکاک و طایفه ی مدرومی، ایل تاگوری در منطقه موجود هستند و کردهای قوچان نیز توسط نادرشاه افشار از این منطقه انتقال داده شده‌اند. بقیه ایلات فوق هم اکنون در ترکیه و آن سوی مرز می‌باشند و از چند و چون آن‌ها اطلاعی در دست نیست.

ایل میلان شامل ۱۲ طایفه است که قسمت اعظم آن اسکان یافته و در حال حاضر کوچ نمی‌کنند (اسکندری‌نیا، ۱۳۶۶: ۲۵۷). اسکان عشایر میلان به دنبال فعالیت‌های عمرانی در دشت شیبلو

و جلوگیری از تخریب مراتع حاشیه رود ارس صورت گرفته است. بررسی تجارب اسکان جوامع کوچنده در جهان و ایران گویای آن است که پیامدهای نامطلوب اجتماعی - اقتصادی به‌ویژه در پروژه‌های دولتی در خور توجه می‌باشد. با این مقدمه در این تحقیق این سوال اساسی مطرح است که اقتصاد خانوارهای عشایر اسکان‌یافته چه تحولاتی داشته است که به دنبال آن سوالات زیر مطرح می‌شود:

◆ چه تغییراتی در نوع معیشت خانوارهای اسکان‌یافته نسبت به قبل از اسکان به‌وجود آمده است؟

◆ تغییر در درآمد و هزینه‌های عشایر اسکان یافته به چه صورتی می‌باشد؟

◆ آیا این تحولات بر رضایت از اسکان تاثیر گذاشته است؟

اهداف تحقیق:

هدف اصلی تحقیق شناسایی تحولات اقتصادی خانوارهای اسکان یافته و همچنین شیوه‌های معیشتی و رضایت مندی این خانوارها از وضعیت زندگی خود و مقایسه آنها با قبل از اسکان است که به صورت موارد زیر نمود یافته است:

◆ بررسی اقتصاد عشایر اسکان یافته قبل و بعد از اسکان

◆ بررسی درصد دام قبل و بعد از اسکان

◆ بررسی میزان رضایت مندی عشایر اسکان یافته از وضعیت اقتصادی خود

مبانی نظری تحقیق:

امروزه اصلی‌ترین هدف از تغییرات و دگرگونی در شیوه زندگی و معیشت، رسیدن به توسعه است. تودارو در تعریف توسعه بیان می‌دارد که توسعه جریانی چند بعدی است که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عام مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق است (تودارو، ۱۳۶۷: ۱۳۶). امروزه توسعه همپای زندگی بهتر تلقی می‌شود و جوامع نسبت به گذشته از آن بیشتر منتفع می‌گردند. گاه توسعه بیشتر با روش‌ها، سیاست‌ها و شیوه‌های اقتصادی پیش برده می‌شود که هم در زمینه تعیین و سنجش ارزش واقعی منابع محیطی و انسانی و هم به خاطر محدودیت‌هایی که در صورت افزایش بیش از حد، انسانیت و سایر انواع حیات را تهدید می‌کنند شکست خورده و ناکام مانده‌اند (بارو، ۱۳۷۶: ۴۸). توسعه گاه توسعه فرهنگی و گاه توسعه اجتماعی را شامل می‌شود و در مواردی توسعه اقتصادی است و مسائل و شرایط ویژه ای دارد (توسلی، ۱۳۷۴: ۸۶) هدف توسعه بالا بردن کیفیت زندگی توده‌های مردم و آزاد کردن نیروهای خلاقه آنان است. توسعه نوعی فرایند بنیادی تحول اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است که در آن نقش اصلی را باید اکثریت اعضای جامعه خود بر عهده داشته باشند (عبیداله خان، ۱۳۶۵: ۶۳). توسعه به وضعیتی معین و جاری در جامعه و روندهای دگرگون ساز آن باز می‌گردد. در جنبه نظری، توسعه یافتگی بدین معناست که افراد و گروه‌های اجتماعی یک کشور قادر به تعیین سرنوشت خویش شوند و بتوانند اهداف ملی را با انتخابی آگاهانه بر اساس شرایط و امکانات خویش به پیش برند، بدون اینکه در مناسبات و روابط خود با مشکلاتی چون بحران، استثمار، وابستگی و

سلطه مواجه شوند (سعیدی، ۱۳۸۸: ۱۷۱) و دستیابی به توسعه مستلزم توجه به همه ابعاد محیطی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و نهادی - مدیریتی است (افراخته، ۱۳۹۱: ۴۰) می‌توان ابراز داشت که در هر حال توسعه‌های بیشتر در زمینه‌های مدرنیزه‌شدن و جایگزینی فعالیت‌های نوع اول متمرکز شده کار با سرمایه فشرده برای بهبود آینده و پیشرفت در کشورهای در حال توسعه جهان مفید خواهد بود (به‌فروز، ۱۹۹۸: ۱۶).

کانون‌های اسکان عشایر یکی از راهکارهای توسعه برای جامعه عشایر داوطلب اسکان هستند. برای اسکان عشایر در سطح جهانی با آغاز قرن بیستم اقدامات پر دامنه‌ای از سوی حکومت‌ها اعمال شد (سو: ۱۳۸۰، ۵۸-۵۹). برای توسعه پایدار جامعه عشایری دیدگاه‌ها و نظریات مختلفی توسط صاحبان اندیشه مطرح شده است. از جمله دیدگاه تغییرات اجتماعی (گی‌روشه)، دیدگاه نوسازی (آیزنشتات)، دیدگاه وابستگی (سمیر امین)، دیدگاه تامین نیازهای اساسی (مازلو) و دیدگاه زیست‌محیطی وجود دارد. از بین دیدگاه‌های مطرح شده دیدگاه نوسازی به علت رابطه نزدیک با اسکان عشایر دشت شیپلو مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در آغاز قرن ۲۱، تحولات جهانی و تحولات قرن اخیر جامعه ایران، نقش و جایگاه جامعه عشایری را کلی دگرگون کرده و از اواسط دوره قاجار که ایران در مدار جامعه صنعتی قرار گرفت و از سال ۱۳۰۰ که تحولات همه جانبه، عمیق، سریع و موثری تحت عنوان «فرایند نوسازی»^۱ جامعه ما را به شدت متحول کرده و به نفع جامعه شهری تقویت شد. اندیشه نوسازی زیربنا و قالب فکری بسیاری از نظریه‌پردازان توسعه بوده است (پاپلی و ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۷۳) نوسازی فرایندی است که جوامع را به دو گروه سنتی و مدرن تقسیم می‌نماید که دسته اول از ویژگی‌هایی همچون بی‌سوادگی کم‌بازده، بسته‌بودن اجتماع، خانواده‌های گسترده و ... برخوردار بوده و دسته دوم دارای ویژگی‌هایی کاملاً متضاد آن هستند که جوامع عشایری در گروه اول قرار دارد و با انجام اسکان (فرایند نوسازی) وارد مرحله گذر می‌شوند. آبراهام معتقد است فرایند نوسازی، فرایندی پیچیده و چندلایه برای توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و ... است (Abraham, ۱۹۹۸: ۵) همچنین راجرز نوسازی را جریانی می‌داند که طی آن روش زندگی سنتی افراد یک جامعه به سیستمی پیچیده‌تر و از نظر تکنیکی پیشرفته‌تر و مرفه‌تر تحول می‌یابد (از کیا، ۱۳۷۰: ۲۵).

افرادی چون آیزنشتات معتقدند که نوسازی از درون گروه‌های قبیله‌ای، جوامع دهقانی، روستایی و با میزان متفاوت شهرنشینی آغاز می‌شود (کرمی و فناپی، ۱۳۷۳: ۴۷) رابرت وارد نوسازی را حرکتی به سوی جامعه نو تعریف می‌کند (Ward ۱۹۶۳: ۵۹) ویلبرت مور در تعریف نوسازی می‌گوید: نوسازی دلالت بر دگرگونی کامل یک جامعه سنتی و یا ماقبل‌مدرن به یک جامعه با انواع تکنولوژی و سازمان اجتماعی مربوط به آن دارد (Moor ۱۹۶۳: ۸۹).

طی سال‌های ۱۳۰۰ه.ش به بعد دولت‌ها، عشایر را به عنوان تهدیدی برای اقدامات خود تلقی می‌کردند و رویه نیز به همان شکل ادامه پیدا کرد و نتیجه نهایی چنین روندی تغییر تحولات بوجود آمده در جامعه عشایری بود پس از انقلاب اسلامی دیدگاه نوسازی مورد توجه قرار گرفت و به جای رفاه حال طبقات بالای جامعه و شهرنشینان تامین نیازهای انسانی دهقانان روستانشین، عشایر و فقرا را در نظر گرفت (سو، ۱۳۸۰: ۳۱۲). با توجه به شرایط خاص زندگی عشایری و

متحرک بودن جامعه بحث اسکان از زمان پهلوی اول (به دلایل سیاسی) و دوران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی (به دلایل خدمات رسانی و ارتقاء سطح زندگی این جامعه) تغییرات مهمی در وجه نظر مسئولین نسبت به جامعه عشایری پدید آمد و سیاست اسکان عشایر در راستای ساماندهی به زندگی عشایر مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران جامعه عشایری قرار گرفت و به‌ویژه از سال ۱۳۷۱ این بحث در قالب کانون‌های اسکان تبلور پیدا کرده است.

بر این اساس می‌توان گفت که دیدگاه نوسازی در تحول گروه‌های کوچ رو به گروه‌های یکجانشین و تغییر معیشت عشایری به معیشت یکجانشینی و نیز تحولات رو به رشد عشایر به اجتماعات یکجانشین و در نهایت اسکان عشایر نقش موثری را فراهم آورده است. براساس این مکتب اسکان عشایر و یکجانشینی اقدامی در جهت توسعه این جامعه است. امروزه بر خلاف گذشته عشایر ایران نه تنها مخالف اسکان نیستند بلکه خود متقاضی و خواهان اسکان اند. چنین اسکانی جنبه سیاسی و اجباری نداشته و فرایندی داوطلبانه و برنامه‌ریزی شده است که به منظور توسعه و بهبود زندگی عشایر صورت می‌گیرد. شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی بیانگر آن است که در اغلب زمینه‌ها کوچ‌نشینان محروم‌تر از یکجانشینان هستند، بنابراین لزوم تغییر زندگی کوچ‌نشینانی به شیوه دیگری از زندگی به شدت احساس می‌گردد. جامعه عشایری به دلیل رویارویی با موانع و مشکلات زیاد، جمعیت خود را به نفع جوامع یکجانشین از دست می‌دهد. بنابراین بدون برنامه‌ریزی اصولی، نوعی اسکان طبیعی در جامعه عشایری رخ می‌دهد که پیامدهای نابه‌هنجاری در پی خواهد داشت. در هر صورت اسکان عشایر چه داوطلبانه یا هدایتی باشد آثاری را بر جای خواهد گذاشت. ارزیابی همه جانبه برای اطلاع از اقدامات انجام شده، بازنگری در طرح‌ها و برنامه‌ها، تایید و تقویت رویه‌های گذشته و انجام اصلاحات لازم در بهبود برنامه‌های آتی از ضرورت‌های قطعی است (عزیزی، ۱۳۸۳: ۱۱). ولی به هر حال اسکان عشایر به لحاظ پیامدهای منفی متعدد و هزینه‌های زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی که در پی دارد راه حل مناسبی برای توسعه جامعه مذکور نمی‌باشد (یاسوری، ۱۳۹۱: ۲۳۰). اسکان ایلات و عشایر باید با مطالعه دقیق وضع امکانات اقتصادی ناحیه‌ای که محل کوچ تابستانی و زمستانی آن‌ها را تشکیل می‌دهد با گذر از این مرحله بینابین مثلاً نیمه‌کوچ نشینی صورت گیرد (جوان، ۱۳۸۰: ۱۳۲).

چگونگی و شکل اسکان در عشایر که تابعی است از تمایلات عشایر، وضعیت اقتصادی موجود آنان و نوع اشتغال آنان در حالت اسکان به اشکال زیر است: اسکان با اشتغالات کشاورزی بطور اعم توأم با دامداری و دامپروری، اسکان با اشتغالات دامداری و دامپروری (صنعتی)، و اسکان با اشتغالات دامپروری و صنعتی (دبیر خانه شورای عالی عشایر ایران، ۱۳۶۶: ۳۷). اسکان عشایر یا ساکن شدن کوچندگان پدیده‌ای است که با رویکردهای مختلفی از سال ۱۳۱۲ تاکنون به آن پرداخته شده و متناسب با رویکرد غالب هر دوره که نشأت گرفته از هدف‌ها و سیاست‌های حاکم بر همان دوره می‌باشد طرح‌ها و برنامه‌های مختلفی تصویب و اجرا شده است برخی از دلایل اسکان عشایر در جدول شماره ۱ آورده شده است.

جدول شماره ۱: دلایل اسکان در دوره‌های تاریخی مختلف

دوره تاریخی	دلایل اسکان
صفویه	برای جلوگیری از هجوم ترکمن‌ها در شمال شرق، اقوام قاجار مقیم آذربایجان در گرگان اسکان یافتند.
افشاریه	حفظ و حراست از سرزمین‌های تازه تسخیر شده
زندیه	در دوره کریم‌خان زند، وی در اواخر حکومت خود در جهت اسکان عشایر کوشش نمود، به خصوص توصیه کرد با عشایر با شفقت رفتار شود و آنان را در مساکن اصلی خود مستقر سازند.
پهلوی اول	در دوره رضاخان (۱۳۲۰-۱۳۰۰) که اقدام به تخت‌قاپو نمودن عشایر نمود و به دلیل قهری بودن این اقدام، بعد از سقوط رضاخان دوباره روند کوچ‌نشینی از سر گرفته شد.
پهلوی دوم	اسکان در دوره محمد رضا شاه نیز ادامه یافت، ولی یک روند واحد نسبت به عشایر (نظیر پدرش) وجود نداشت.
پس از پیروزی انقلاب اسلامی	هیأت دولت به منظور رفع مظالم گذشته و به منظور عدالت اجتماعی، ابتدا راهبرد احیا و تقویت کوچندگی و ارائه خدمات حین کوچ را دنبال کرد.
	در دهه دوم، ضرورت اسکان احساس گردید که هدف بالا بردن سطح زندگی عشایر و اشتغال‌زایی و برخورداری از سرویس و خدمات ضروری برای زندگی عشایر بود. در نتیجه برنامه دوم اقتصادی و اجتماعی کشور که در قالب طرح زیست‌بوم‌های عشایری برای اسکان ۲۰ هزار خانواده اقدام کردند و با صرف حدود ۴۰ میلیارد تومان اسکان‌هایی صورت گرفت، ولی اشتغال‌زایی و ارزش افزوده با این سرمایه‌گذاری جایگاه مشخصی ندارد (بخشنده نصرت، ۱۳۷۸: ۹).

◀ مأخذ: بررسی‌های محقق

غیر از موارد ذکر شده گاهی عمران یک منطقه موجب اسکان ایلات اطراف آن منطقه گردیده است چنانچه عمران دشت مغان موجب اسکان ایلات شاهسون در آن منطقه گردید (بدیعی، ۱۳۶۲: ۱۵۴-۱۵۵) در همین راستا آبرسانی از رود ارس به دشت شیبیلو موجب اسکان عشایر ایلات میلان در آن منطقه گردید. با گذشت زمان و تحولات سیاست‌گذاری آنچه که این فرایند را مورد تردید قرار داد سرعت و روند رو به افزایش حاشیه‌نشینی مخرب در مناطق عشایری کشور و به‌ویژه در حاشیه شهرهای این مناطق بود. این حرکت نه‌تنها بسیاری از پتانسیل‌های بالقوه و به خصوص بالفعل مناطق روستایی و عشایری را به شدت تضعیف نمود، بلکه با گسترش حاشیه‌نشینی در شهرهای این مناطق، خود سبب رشد چشمگیر بحران‌های متعدد اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی در مناطق و نواحی مستعد کشور گردید (رشنو، ۱۳۸۴: ۶۵).

در زمینه عشایر با تاکید بر پدیده اسکان و پیامدهای آن مطالعات زیادی صورت گرفته است از جمله شکور و همکاران (۱۳۸۹) در تحقیقی با عنوان بررسی و مقایسه الگوهای اقتصادی تولید در ایل قشقایی فیروزآباد و نگرش آنان به تغییر شیوه به این نتیجه رسیده‌اند که شیوه کوچ‌نشینی موجبات برخوردار نشدن از امکانات لازم و کافی اقتصادی و رفاهی و زیستی خواهد گردید و با توجه به اهداف برنامه توسعه اجتماعی و اقتصادی ضرورت اسکان عشایر کاملاً مشهود است چون نوع معیشت سنتی عشایری با نظام توسعه اقتصادی و اجتماعی به معنی بهینه آن سازگار نیست به علاوه هرگونه برنامه‌ریزی برای اسکان باید بر اساس شرایط جغرافیایی طبیعی حاکم، باورهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی باشد در غیر این صورت ممکن است به فقر بیشتر بینجامد. رباحی و همکاران (۱۳۹۱) به بررسی نقش طرح‌های اسکان در توسعه اقتصادی و اجتماعی عشایر پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که این طرح‌ها در زمینه اقتصادی موفق نبوده است ولی از نظر اجتماعی (امکان تحصیل، دسترسی به بهداشت)، موفقیت زیادی را برای مردم اسکان یافته به همراه داشته است. توکلی (۱۳۸۸) در بررسی پیامدهای فضایی اسکان عشایر اشاره می‌کند که اسکان بیش از آنکه تحولی در جهت توسعه همه‌جانبه باشد تغییری تک‌بعدی، بروکراتیک و ناظر بر انتقال از چادر به چار دیواری است. چنین فرآیندی با کاهش دام به عنوان منبع اصلی درآمد، موجب بیکاری و افزایش مهاجرت‌های فصلی برای تامین معاش خانوار شده است. سلطانی (۱۳۷۸) بررسی دیگری را از بعد اقتصادی در مورد اسکان عشایر دشت بکان اقلید انجام داد که نتایج حاکی از آن است که پس از اسکان سهم زراعت در ترکیب فعالیت‌های جمعیت مورد بررسی افزایش یافته و تنوع فعالیت‌ها بیشتر شده است. شاطری و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیقی به واکاوی اثرات اقتصادی - اجتماعی اسکان خود جوش عشایر در بخش دهدز شهرستان ایذه استان خوزستان پرداخته‌اند که نتایج تحقیق حاکی از آن است که در بعد اجتماعی تحولات مطلوبی در وضعیت آموزش، سواد و بهداشت ایجاد شده است در بعد اقتصادی نیز درآمد و پس انداز خانوارها افزایش یافته میزان استفاده از امکانات تولیدی نسبت به قبل از اسکان بیشتر شده و اشتغال اصلی مردم از دامداری به فعالیت‌های خدماتی و کارگری تغییر نموده است. دکتر رفیع‌فر و همکاران (۱۳۸۶) از بعد فرهنگی به اسکان عشایر تالش پرداخته‌اند و در زمینه اقتصادی عنوان کرده‌اند که در گذشته منطقه طولارود به لحاظ اقتصادی کاملاً خود کفا بوده و تا حدودی تمام نیازهای خانوار در آن تهیه می‌شده ولی امروزه به صورت یک جامعه مصرفی درآمدی و تقریباً در زمینه‌های مختلف، لوازم مورد نیاز خود را از بازار تهیه می‌کنند.

روش تحقیق:

در تحقیق حاضر روش کار توصیفی - تحلیلی است که در روش توصیفی به بیان دیدگاه‌هایی در مورد اسکان عشایر پرداخته شده است و در روش تحلیلی، روند کار بر اساس پرسشنامه و تحلیل بوده است. اطلاعات مورد نیاز از طریق بررسی محلی، پرسشگری و تکمیل پرسشنامه جمع‌آوری شده است. داده‌های جمع‌آوری شده از طریق آمار توصیفی و مطالعه تطبیقی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. جامعه آماری مشتمل بر ۲۲۳ خانوار ساکن در سایت میلاد می‌باشد که حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران^۱ و با سطح اطمینان ۹۵ درصد حدود ۱۴۱ سرپرست خانوار می‌باشد که در اینجا $p=q=5/0$ و $z=1.96$ و $d=0.5$ می‌باشد.

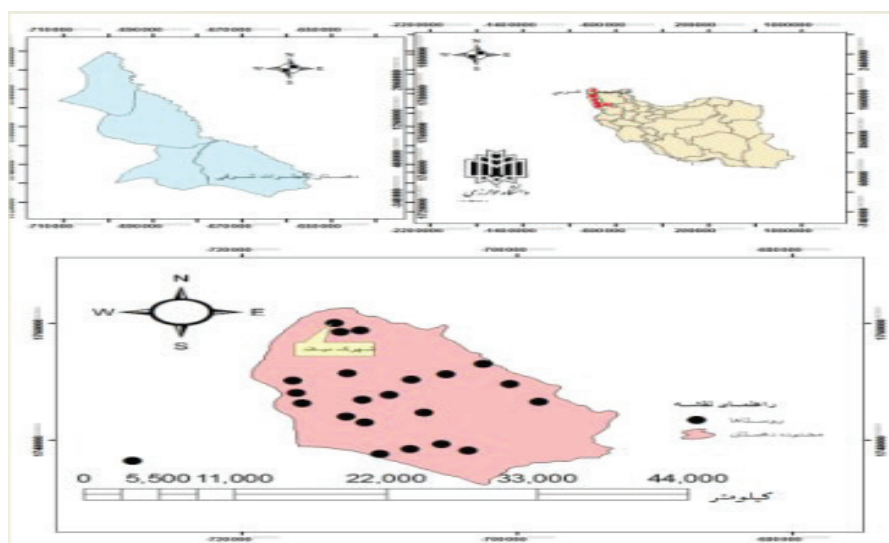
$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right)} - 1$$

محدوده مورد مطالعه:

محدوده مورد مطالعه اسکان عشایر در دشت شیپلو در استان آذربایجان غربی با عنوان کانون شهرک میلاد است این کانون (شهرک میلاد) واقع در بخش ارس شهرستان پلدشت (نقشه شماره ۱) از سال ۱۳۷۶ احداث و اسکان عشایر در آن از سال ۱۳۷۹ شروع شده است و همچنان روند اسکان ادامه دارد. دشت شیپلو سرزمینی است که از هر نظر دارای استعداد فوق العاده‌ای برای فعالیت‌های گوناگون کشاورزی، دامپروری، ایجاد مراکز صنعتی بوده و آمادگی کامل برای کشت و زرع محصولات مختلف با روش‌های مدرن آبیاری را خواهد داشت این نظریه متکی بر آب و هوای مناسب، خاک حاصلخیز، آب کافی و رضایتبخش آن منطقه است. بررسی‌ها نشان داد از مجموع خانوارهای اسکان‌یافته در این کانون بیش از ۷۰ درصد رومه‌گردان بوده‌اند که بعد از تاسیس شهرک اسکان دائم یافته‌اند.

کانون توسعه شهرک میلاد بین ۳۹ درجه و ۱۰ دقیقه و ۳۴ ثانیه عرض جغرافیایی و ۴۵ درجه و ۱۰ دقیقه ۱۴ ثانیه طول جغرافیایی واقع شده است. کانون مورد مطالعه از نوع کانون‌های هدایتی است که در محدوده قشلاقی ایجاد شده است (محدوده بیلاقی این ایل مناطق مرزی ترکیه در حاشیه کوه آزارات و مناطق قشلاقی آن در حاشیه رود ارس قرار داشت). عشایر میلان با کمک مالی و اعتباری دولت در ازای دریافت وام و زمین کشاورزی و با تعهد تحویل مراتع بیلاقی و قشلاقی به تدریج از ۱۰ سال گذشته به اسکان روی آورده‌ند. عشایر میلان متشکل از دو طایفه میلان و شیخ کانلو هستند و اکثریت عشایر اسکان‌یافته از ایل میلان می‌باشند که در اوایل اسکان با اختلافات زیادی روبه‌رو بودند به طوری که هر کدام از ایل‌ها به صورت جداگانه در یک منطقه از شهرک بدون ارتباط با افراد سایر ایلات اسکان داده شده بودند ولی به تدریج از میزان اختلافات کاسته شده است.

◀ نقشه شماره ۱: موقعیت شهرک میلاد در استان آذربایجان غربی

یافته‌های تحقیق:

◆ دلایل اسکان:

از بین ۱۴۱ نفر پاسخگو ۱۰۹ نفر مرد و ۳۲ نفر زن بوده‌اند. از نظر سطح سواد بیشترین پاسخ دهندگان مربوط به دوره دیپلم بوده است و دوره‌های دیپلم به بالا در اقلیت می باشد که حاکی از آن است که عشایر اسکان یافته دشت شیپلو تمایل چندانی به ادامه تحصیل نداشته‌اند (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲: ویژگی‌های جمعیتی نمونه مورد مطالعه

میزان سواد	بی سواد	ابتدایی	راهنمایی	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس و بالاتر	جمع
فراوانی	۴۰	۲۹	۲۶	۴۵	۱	-	۱۴۱
درصد	۲۸,۴	۲۰,۶	۱۸,۴	۳۱,۹	۰,۷	-	۱۰۰

◀ مأخذ: یافته‌های تحقیق (۱۳۹۳)

عشایر اسکان یافته در این دشت که به دنبال فعالیت عمرانی و آبرسانی از رود ارس به این دشت در سایت میلاد اسکان یافته‌اند برای دلایل اسکان در این دشت به ترتیب ۹۷,۹ درصد پاسخ دهندگان بنا به پیشنهاد دولت اسکان را پذیرفته‌اند و این بیانگر این است که عشایر در قبال دریافت امتیازاتی از جمله دریافت زمین کشاورزی، دریافت وام مسکن، اسکان را پذیرفته‌اند و میل و خواست عشایر و پیشنهاد افراد ایل و همچنین اجبار تاثیر چندانی در اسکان نداشته است. (نمودار شماره ۱).

نمودار شماره ۱: دلایل اسکان عشایر دشت شیپلو

◆ معیشت عشایر:

در زمینه معیشت نوع فعالیت اصلی ساکنان شهرک قبل و بعد از اسکان مورد بررسی قرار گرفت که بررسی نوع فعالیت و تعداد مالکیت دام قبل و بعد از اسکان حاکی از آن است که نوع فعالیت عشایر اسکان یافته تغییر چشم‌گیری داشته است. بر اساس برداشت‌های میدانی صورت گرفته مساحت اسکان در جدول شماره ۳ آورده شده است. بر اساس برداشت‌های میدانی صورت گرفته مساحت زمین‌های زراعی کانون ۸۰۰ هکتار می‌باشد که ۷۷۰ هکتار آن زیر کشت آبی و ۳۰ هکتار به صورت دیم می‌باشد. همچنین از مجموع ۲۲۳ خانوار کانون حدود ۱۷۰ خانوار زارع می‌باشند و با توجه به این ارقام، سرانه اراضی زراعی در کانون مورد مطالعه برای هر خانوار حدود ۴/۷ هکتار (۴/۵ هکتار اراضی آبی و ۰/۲ هکتار اراضی دیم) می‌باشد که نشان‌دهنده وضعیت نسبتاً مناسب اراضی می‌باشد بنا بر بررسی‌های میدانی، رکن اصلی فعالیت‌های اقتصادی خانوارهای عشایری قبل از اسکان دامداری به صورت نگهداری و پرورش گوسفند و بز و فروش تولیدات دامی بوده است و بعد از اسکان به زراعت (کاشت محصولات جالیزی یا گندم) یا زراعت در کنار دامداری روی آورده‌اند. خانوارهای اسکان یافته در این کانون قبلاً دامدار بوده‌اند و اسکان باعث تغییر شکل شیوه معیشت آنها شده است با توجه به این وضع، بعد از اسکان از تعداد دام خانوارها به شدت کاسته شده است.

جدول شماره ۳: نوع فعالیت اصلی ساکنان سایت میلاد

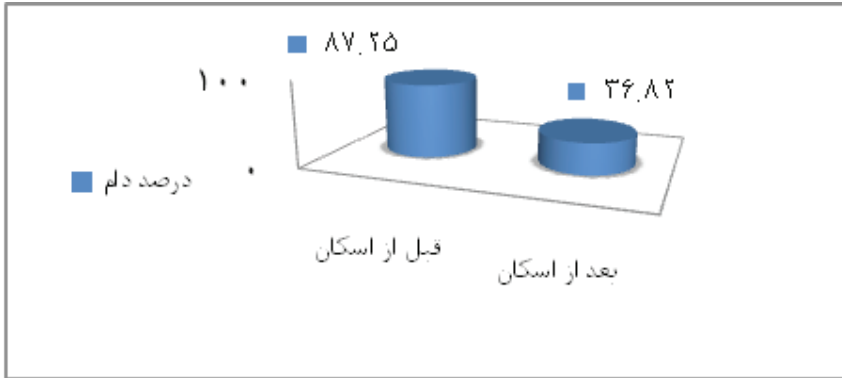
جمع		سایر		زراعت (کشت محصولات جالیزی، گندم)		دامداری - زراعت		دامداری (نگهداری گوسفند و بز)		نوع فعالیت
۱۰۰	۱۴۱	۳,۵	۵	-	-	-	-	۹۵,۵	۱۳۶	قبل از اسکان
		۷,۵	۱۱	۰,۵	۷	۸۷,۲	۱۲۳	-	-	بعد از اسکان

◀ مأخذ: یافته‌های تحقیق (۱۳۹۳)

مقایسه تعداد دام قبل و بعد از اسکان نشان از کاهش شدید دام در میان ساکنین و وابستگی آنها به محصولات دامی می‌باشد مهمترین چالش‌های پیش روی دامداری در این کانون علاوه بر کمبود مرتع و علوفه، سنتی بودن شیوه دامداری به دلیل کوچک بودن قطعات مسکونی که امکان

دامپروری بسته مقدور نمی‌باشد، عدم توانایی مالی جهت احداث تاسیسات دامپروری، واگذاری زمین در قبال لغو پروانه چرای بیلاقی بوده که اخیراً اداره منابع طبیعی پروانه قشلاقی عشایر را هم لغو کرده است.

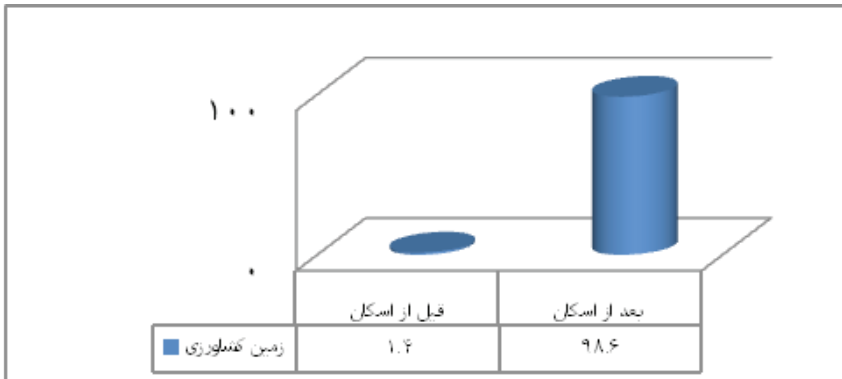
نمودار شماره ۲: مقایسه درصد دام قبل و بعد از اسکان

◀ مأخذ: یافته‌های تحقیق (۱۳۹۳)

مقایسه میزان زمین کشاورزی قبل و بعد از اسکان نشان می‌دهد که ۹۸٫۶ درصد عشایر اسکان یافته دارای زمین کشاورزی شده‌اند که این میزان قبل از اسکان ۱٫۴ درصد بوده است. (نمودار شماره ۳)

نمودار شماره ۳: مقایسه میزان زمین کشاورزی قبل و بعد از اسکان

◀ مأخذ: یافته‌های تحقیق (۱۳۹۳)

با توجه به کشت آبی منطقه دولت باید با برنامه‌ریزی صحیح و آموزش عشایر اسکان یافته در این منطقه مبنی بر انتخاب نوع کشت مناسب و شیوه‌های کشت و آبیاری صحیح علاوه بر عمران منطقه باعث ایجاد اشتغال در بین عشایر اسکان یافته شود و همچنین اتخاذ تدابیر برای حفظ، حراست و بهره‌برداری مناسب از اراضی دشت شیبلو در پایداری فعالیت‌ها موثر خواهد بود. در مورد صنعت فرش‌بافی که جزوه فعالیت‌های اصلی عشایر کوچنده می‌باشد پس از اسکان به

علت نبود امکانات به فراموشی سپرده شده است و درآمد حاصل از این صنعت به طور چشم گیری کاهش یافته است. خانوارهای اسکان یافته در کانون مورد مطالعه قبل از اسکان صنایع دستی مختلفی از جمله قالی و قالیچه، گلیم و خورجین تولید می کرده اند، اما بعد از اسکان بسیاری از این محصولات تولید نمی شوند و در وضع موجود تنها به صورت محدود فرش تولید می شود و تولید آن به صورت خانگی است که عمده تولید آن برای عرضه به بازار است (جدول شماره ۴).

جدول شماره ۴: وضعیت صنعت فرش در بین عشایر اسکان یافته

صنایع دستی		فراوانی		درصد	
آیا گلیم بافی در میان شما رواج دارد؟	بله	خیر	بله	خیر	
	۴	۱۳۵	۲,۸	۹۵,۷	
تغییر صنعت فرش پس از اسکان	کاهش	افزایش	تغییری نکرده	کاهش	افزایش
	۱۳۵	۳	۳	۹۵,۷	۲,۱
				تغییری نکرده	۲,۱

◀ مأخذ: یافته های تحقیق (۱۳۹۳)

زنان در عشایر مورد مطالعه در دوره قبل از اسکان نقش بارزی را بازی می کردند اما در حال حاضر اگر چه در بخش زراعت و دامداری که ادامه دارد فعالیت جزئی را دارند ولی می توان با فراهم کردن مشاغلی مانند ایجاد کارگاه های صنایع دستی و ... به ویژه برای زنان با تجربه در کانون مورد مطالعه از این نیروی کار به نحو مطلوب استفاده کرد و بهره برداری کرد.

◆ اثرات اقتصادی اسکان عشایر:

برای دست یافتن به رشد اقتصادی باید هزینه ها و درآمدهای گروه خاص مورد بررسی قرار گیرد لذا هزینه ها و درآمدهای عشایر اسکان یافته میلاد مورد تحلیل قرار گرفت و نتیجه آن بر طبق جدول شماره ۵ می باشد. همان طور که قبلا ذکر شد شغل اصلی عشایر قیل از اسکان دامداری بوده است که با اسکان آنها و عدم دسترسی به مناطق ییلاقی و قشلاقی، میزان دام کم شده و به دنبال آن درآمد حاصل از آن کاهش پیدا کرده است. پس از اسکان به هر یک از عشایر اسکان یافته حدود ۳ هکتار زمین کشاورزی داده شده است که به تبعیت از آن شغل دامداری - کشاورزی جای شغل صرف دامداری را گرفته است و به علت فعالیت های عمرانی و آب رسانی به دشت شیبلو کشاورزی منطقه از نوع آبی بوده و محصولاتی از جمله گندم، یونجه و محصولات جالیزی کشت می شود و در شهرهای اطراف به صورت نقدی به فروش می رسد لذا درآمد عشایر اسکان یافته در زمینه کشاورزی رشد چشمگیری داشته است.

جدول شماره ۵: مقایسه درآمد عشایر اسکان یافته

میانگین درآمد	جمع	بدون تغییر		کاهش		افزایش		درآمد		
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی			
۲,۴۲۱۸	۱۴۱	۰.۷	۱	۸,۵	۱۴۱	۸۴,۴	۱۱۹	۶,۴	۹	درآمد دامداری
	۱۴۱	-	-	۵,۷	۸	۰.۵	۷	۸۹,۴	۱۲۶	درآمد کشاورزی

◀ مأخذ: یافته‌های تحقیق (۱۳۹۳)

کوچ‌نشینان یک جامعه خودکفایی هستند که اکثر نیازهای خود را تامین می‌کنند با یکجانشین شدن از میزان خودکفایی آن‌ها کاسته می‌شود و با وابستگی این جامعه به جوامع شهری بر میزان هزینه‌های زندگی افزوده می‌شود. بنابراین بر اساس دیدگاه پاسخ‌دهندگان هزینه‌های زندگی نسبت به قبل از اسکان افزایش یافته است. (جدول شماره ۶)

جدول شماره ۶: مقایسه هزینه‌های عشایر اسکان یافته

میانگین هزینه‌ها	جمع	بدون تغییر		کاهش		افزایش		هزینه‌ها
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۲,۱۰۱۲	۱۴۱	۳۵,۵	۵۰	۰.۱۷	۲۴	۴۷,۵	۶۷	هزینه‌های درمانی
	۱۴۱	۱۲,۱	۱۷	۲,۱	۳	۸۵,۸	۱۲۱	هزینه‌های تحصیل فرزندان
	۱۴۱	۶,۴	۹	۲,۱	۳	۹۱,۵	۱۲۹	هزینه تامین مواد غذایی

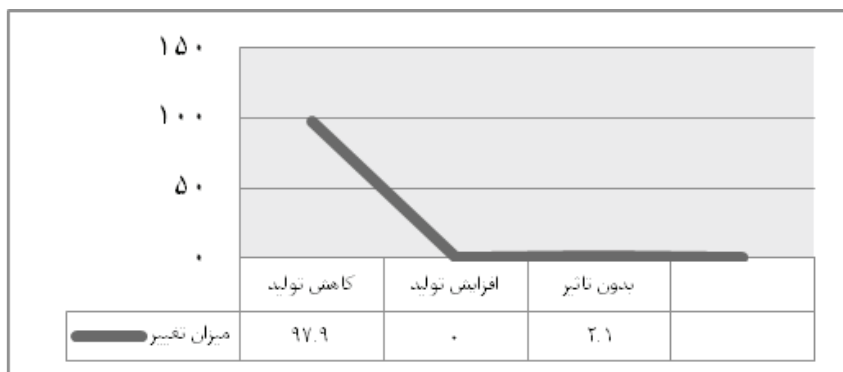
◀ مأخذ: یافته‌های تحقیق (۱۳۹۳)

مقایسه میانگین درآمد و هزینه‌ها حاکی از آن است که با وجود افزایش درآمد کشاورزی، درآمد حاصل از دامداری و همچنین درآمد حاصل از صنایع دستی پایین آمده و تغییر چندانی از لحاظ درآمد در بین عشایر اسکان یافته صورت نگرفته است افزایش هزینه‌ها حاکی از شدت یافتن مصرف‌گرایی در بین عشایر اسکان یافته می‌باشد.

مروری بر تحولات اقتصادی اخیر حکایت از آن دارد که اقتصاد ایران پیوسته در معرض انبساط‌های پولی و به تعبیری شوک‌های پولی قرار داشته است. بخش کشاورزی به عنوان یکی از مهمترین بخش‌های اقتصادی کشور، از این تحولات تاثیر زیادی پذیرفته است عشایر اسکان یافته نیز به

علت اشتغال به فعالیت‌های دامداری و کشاورزی از قربانیان اصلی این تحولات هستند ۸۳,۷ درصد پاسخ‌دهندگان تحولات اقتصادی اخیر را روی فعالیت‌های کشاورزی و دامداری شان تاثیرگذار دانسته‌اند و میزان این تاثیر را به صورت زیر ارزش‌گذاری کرده‌اند (نمودار شماره ۴).

نمودار شماره ۴: نوع تاثیر تحولات اقتصادی بر فعالیت‌های کشاورزی

◀ مأخذ: یافته‌های تحقیق (۱۳۹۳)

بر اساس تغییرات صورت گرفته، سنجش اثرات اقتصادی اسکان عشایر از گویه مشابه استفاده شد و در این باره از مخاطبان درباره شیوه سکونت و معیشت در صورت امکان پرسش شد. برای پاسخ به این سوال که تحولات اقتصادی تا چه حدی برنگرش عشایر اسکان یافته در مورد اسکان تاثیر داشته، دیدگاه آن‌ها بر اساس پرسشنامه مورد تحلیل قرار گرفت که نتیجه آن به شرح جدول شماره ۷ می‌باشد (جدول شماره ۷).

جدول شماره ۷: دیدگاه عشایر اسکان یافته نسبت به اسکان

دیدگاه عشایر		بله		خیر	
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
آیا از این شهرک به شهر یا منطقه خاصی مهاجرت خواهید کرد؟		۵۳,۲	۷۴	۴۶,۸	۶۶
اگر به گذشته برگردید دوباره اسکان را خواهید پذیرفت؟		۲۴,۸	۳۵	۷۵,۲	۱۰۶

◀ مأخذ: یافته‌های تحقیق (۱۳۹۳)

با وجود افزایش درآمد در زمینه کشاورزی، ۷۵,۲ درصد عشایر اسکان یافته از اسکان ناراضی هستند که این میزان در بین اقشار مسن بیشتر دیده می‌شود و نسل جدید به علت گرایش به زندگی یکجانشینی تمایل چندانی برای کوچ‌نشینی ندارند. از جمله دلایلی که می‌توان جزو عوامل

نارضایتی برشمرد این است که طبیعت رمه‌گردانی کوچ‌نشینان با یکجانشین کردن دام‌سازگاری ندارد و مردم این سایت تا اواخر اردیبهشت حق استفاده از مراتع اطراف را ندارند و نگهداری دام در یک فضای بسته با وجود نبود فضای کافی دشوار می‌باشد. ضمناً تعهداتی که دولت در قبال دریافت ییلاق و قشلاق به عشایر داده بود به طور کلی عملی نشده و نوعی بی‌اعتمادی را در بین عشایر اسکان‌یافته به وجود آورده است. پس از گذشت ۱۰ سال و بیشتر اکثر طرح‌های ایجادشده در این شهرک نیمه‌تمام مانده و وضعیت کالبدی شهرک وضعیت چندان مناسبی ندارد. خیابان‌کشی و آسفالت معابر عمومی پس از گذشت چندین سال به صورت کامل اجرا نشده و اکثریت ساکنین شهرک از این وضعیت احساس نارضایتی داشتند.

بر اساس پیش‌بینی در شهرک‌های ایجاد شده برای عشایر باید تاسیسات و فضاهای فرهنگی، اداری، بهداشتی، تجاری، دامپزشکی، مخابرات، پارک و فضای سبز ایجاد می‌گشت که متأسفانه در بازدیدهای میدانی صورت گرفته بخش عمده‌ای از فضاهای مذکور در شهرک ایجاد نشده و باتوجه به شیوه جدید معیشتی و استقرار در شهرک‌ها و نوع فعالیت دامپروری و کشاورزی به نظر می‌رسد تحقق نیافتن موارد ذکر شده می‌تواند مسایل و مشکلاتی برای ساکنین ایجاد کرده و باعث افزایش نارضایتی از اسکان گردد.

نتیجه‌گیری:

عشایر در تهیه و اجرای برنامه‌های توسعه نقش چندانی ندارند. مثلاً برنامه‌های اسکان انتخاب مکان، پیش‌بینی نوع فعالیت‌ها پس از اسکان و روابط اجتماعی بین گروه‌ها و حتی مدیریت اراضی بدون ملاحظات مشارکتی انجام شده است. راهبرد اثرگذار و کارآمد مدیریت اراضی نیازمند مشارکت پایدار و حمایت همه‌خبرگان محلی دارد (پورطاهری، ۱۳۹۰: ۱۶۲) اسکان عشایر دشت شیبیلو بیش از آنکه تحولی از نظر اقتصادی داشته باشد به جز در مواردی باعث کاهش شدید دام به عنوان مهم‌ترین منبع درآمدی شده است و سبب نابودی صنایعی از قبیل جاجیم‌بافی و گلیم‌بافی و خورجین‌بافی که جزو صنایع دستی مهم در بین عشایر ایل میلان بوده است شده است و بیکاری در بین زنان خانوار و کاهش درآمد خانوار را شدت بخشیده است و باعث وابستگی زنان به مردان شده است و از استقلال زنان در زمینه اقتصادی کاسته است در واقع پدیده اسکان برای این عشایر نوعی وابستگی به زندگی شهری و تبدیل جمعیت فعال عشایری به نیروی بیکار شده است و مصرف‌گرایی را در بین آن‌ها شدت بخشیده است. عشایر، سنت و سابقه دیرینه‌ای در دامداری دارند، از طرفی تقریباً تمام روستاهای ما روستاهای کشاورزی هستند. اگر قرار باشد مراکز اسکان جدیدی با جماعت‌های عشایری کوچنده پدید آید باید فعالیت اصلی آن‌ها بر محور پرورش دام، آن هم تا جایی که ممکن باشد دامپروری نوین امروزی صورت گیرد. گفتنی است که اسکان فی‌نفسه هدف نیست، بلکه وسیله و محملی است برای ایجاد تحول در همه ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زندگی مردم. این پروژه‌ها هرچند در بعضی موارد موجب بر خورداری امکانات و خدمات شدند، لیکن پیامدهای منفی قابل تأملی داشته‌اند. بنابراین اسکان عشایر باید مبتنی بر یافته‌های علمی حاصل از مطالعه وضعیت موجود، ترسیم وضعیت مطلوب در همه جنبه‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری زندگی عشایر باشد و با همفکری، همدلی، همراهی و همکاری موثر خود آنان صورت گیرد.

به دلیل نبود امکانات مناسب در شهرک مورد مطالعه ۵۳٫۲ درصد ساکنان در آرزوی مهاجرت هستند. لذا پیشنهاد می‌شود قبل از اسکان عشایر دسترسی به شاخص‌های توسعه از جمله درآمد، اشتغال، آموزش و دسترسی به خدمات در سیاست‌گذاری‌ها مورد توجه قرار گیرد و این شیوه باید حتما بر اساس علایق و توانمندی‌های منطقه باشد و بعد تقویت پایداری و آینده‌نگری مورد توجه قرار گیرد. نوع و کیفیت واحدهای مسکونی در کانون‌های توسعه و نوع کاربری‌ها باید با دقت و مشارکت فکری و تجارب عشایر صورت گیرد تا محدودیت‌هایی از قبیل نبود فضای کافی برای نگهداری دام پیش نیاید. همچنین تقویت زیرساخت‌ها اتمام طرح‌های نیمه‌تمام (اجرای طرح هادی) و دسترسی به شاخص‌های توسعه از جمله: خدمات آموزشی، بهداشتی - درمانی، برق، آب، خدمات ارتباطی، ورزشی - تفریحی و وسایل و تجهیزات زندگی در پایداری این شهرک‌ها ضروری است. لذا پیشنهاد می‌شود جهت کاهش اثرات منفی اسکان برنامه‌های اسکان بعد از گذشت چند سال مورد بررسی و بازنگری قرار گیرد. این بررسی‌ها باید با اهداف زیر و به طور مستمر، به صورت منطقه‌ای انجام شده تا نقش عوامل محلی، قومیت و ویژگی‌های دیگر در این برنامه‌ها مشخص شود:

- ◆ شناخت اقتصاد عشایر در قبل و بعد اسکان در منطقه مورد مطالعه.
- ◆ آگاهی از کمبودها و نواقص مراکز اسکان و ارائه راهبردهای لازم در جهت بهبود روش‌ها.
- ◆ آگاهی از میزان رضایت عشایر اسکان یافته از وضعیت جدید زندگی و مشکلات موجود.

منابع:

- ◀ فراخته، حسن (۱۳۹۱) اقتصاد فضا و توسعه روستایی، مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سالی کم، شماره ۱، دانشگاه خوارزمی، دانشکده علوم جغرافیایی، تهران.
- ◀ ازکیا، مصطفی (۱۳۷۰) مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه روستایی، انتشارات اطلاعات، تهران.
- ◀ اسکندری‌نیا، ابراهیم، ۱۳۶۶، ساختار سازمان ایلات و شیوه معیشت عشایر آذربایجان غربی، انتشارات انزلی.
- ◀ بارو، سی. جی (۱۳۷۶)، توسعه پایدار: مفهوم، ارزش و عمل، ترجمه سید علی بدری، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی؛ شماره پیاپی.
- ◀ بخشنده نصرت، عباس، ۱۳۷۰، برنامه‌ریزی توسعه زندگی عشایر از دیدگاه فضایی، مجموع مقالات سمینار استراتژی توسعه زندگی عشایر، چاپ اول، تهران، انتشارات: عشایری
- ◀ بدیعی، ربیع، ۱۳۶۲، جغرافیای مفصل ایران، جلد اول، جغرافیای طبیعی، جلد دوم، جغرافیای انسانی، چاپ اول، تهران، انتشارات اقبال.
- ◀ بهفروز، فاطمه (۱۳۷۹) تحلیلی جغرافیایی بر توسعه و تبیین رفاه انسانی در دنیا، پژوهش‌های جغرافیایی شماره ۳۸، صص ۹۷-۱۱۳.
- ◀ بهفروز، فاطمه (۱۳۷۷)، توزیع فضایی اشتغال سه گانه فعالیت‌های اقتصادی در استان‌های ایران، تحقیقات جغرافیایی ۱۴: ۲۴-۳۵.
- ◀ پاپلی یزدی، محمدحسین و محمدامیر ابراهیمی (۱۳۸۷)، نظریه‌های توسعه روستایی، انتشارات سمت، تهران.

- ◀ پورطاهری - مهدی، رکن‌الدین افتخاری - عبدالرضا، بدری - سیدعلی (۱۳۹۰)، راهبردها و سیاست‌های توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، تهران، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- ◀ توکلی، جعفر و محمد حسین ضیاءتوانا (۱۳۸۸)، پیامدهای فضایی اسکان عشایر در استان چهارمحال بختیاری، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۱، صص ۵۳-۸۶.
- ◀ تودارو، مایکل (۱۳۶۷) توسعه اقتصادی در جهان سوم، جلد اول، ترجمه غلامعلی فرجادی، سازمان برنامه و بودجه، تهران.
- ◀ توسلی، غلام عباس، (۱۳۷۴)، نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، انتشارات سمت.
- ◀ جوان، جعفر، ۱۳۸۰، جغرافیای جمعیت ایران، چاپ اول، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- ◀ دبیرخانه شورای عالی عشایر ایران، خط مشی بیست ساله آینده زندگی عشایر، ۱۳۶۶، انتشارات عشایری.
- ◀ رفیع‌فر، جلال‌الدین و قربانی ریگ رضا (۱۳۸۶) تغییرات فرهنگی از کوچ به اسکان (نمونه موردی عشایر تالش در طول سه نسل)، مطالعات جامعه‌شناختی شماره ۳۱ صص ۵۷-۸۰.
- ◀ رئیس‌دانا، فریبرز، ۱۳۷۰، ارائه یک راهبرد در توسعه عشایری، مجموعه مقالات سمینار استراتژی توسعه زندگی عشایری.
- ◀ رشنو، نبی‌الله (۱۳۸۴) فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال دوم، شماره ششم، تابستان.
- ◀ ریاحی، وحید، راشد احمدی و آئی‌عزیمی، (۱۳۹۱)، بررسی نقش‌های اسکان در توسعه اقتصادی و اجتماعی عشایر مطالعه موردی کانون‌های اسکان عشایر استان کهگیلویه و بویر احمد، نشریه کاربردی علوم جغرافیایی سال سیزدهم، شماره ۲۸، بهار ۹۲.
- ◀ عبداللّه خان، ا.ز.م، ۱۳۶۵، برنامه‌ریزی در سطح محلی و توسعه روستایی، ترجمه: عباس مخبر، وزارت برنامه و بودجه، دفتر مدارک و انتشارات.
- ◀ عزیززی، نصر، ۱۳۸۳، الگوی ارزیابی مراکز اسکان عشایر، فصلنامه عشایری ذخایر انقلاب، شماره ۴۳-۴۴.
- ◀ کرمی، عزت‌الله و سید ابوطالب فنایی (۱۳۷۳) بررسی نظریه‌پردازی‌ها در ترویج، جلد ۱، جهاد سازندگی، معاونت ترویج و مشارکت مردمی.
- ◀ سعیدی، عباس (۱۳۸۸)، مبانی جغرافیای روستایی، تهران، انتشارات سمت.
- ◀ سلطانی، غلامرضا (۱۳۷۸)، ارزیابی اقتصادی طرح اسکان عشایر در دشت بکان افلید، سازمان امور عشایر، تهران.
- ◀ شاطری، مفید و حجت‌الله صادقی (۱۳۹۱) واکاوی اثرات اقتصادی - اجتماعی اسکان خودجوش عشایر (مطالعه موردی: عشایر بخش دهدز شهرستان ایذه استان خوزستان)، مجله علمی و تخصصی برنامه‌ریزی فضایی، سال دوم، شماره دوم، پاییز ۹۱ صص: ۱۲۸-۱۰۵.
- ◀ شکور، علی و محمدرضا رضایی (۱۳۸۹)، بررسی و مقایسه الگوهای اقتصادی تولید در ایل قشقایی فیروزآباد و سنجش و گرایش آنان به تغییر، فصلنامه علمی و پژوهشی جغرافیای انسانی، سال دوم، شماره دوم.
- ◀ صالحی، اصغر (۱۳۸۴) ارزشیابی اثرات اقتصادی - اجتماعی طرح‌های ساماندهی عشایر در کانون‌های گل‌افشان و چشمه رحمان اصفهان، مجموعه مقالات ساماندهی جامعه عشایر ایران، تهران، انتشارات: نقش بیان با همکاری سازمان امور عشایر ایران.

- ◀ صفی‌نژاد، جواد (۱۳۸۳) ساختار اجتماعی عشایر ایران، فصلنامه مطالعات ملی شماره ۱۷، سال پنجم صص ۴۳-۸۴.
- ◀ صیدائی، سید اسکندر، بررسی مسایل اساسی کانون‌های اسکان عشایر و ارائه راهکارهای علمی و کاربردی (نمونه موردی: بکان، گل افشان، قراب)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره صفحه پیاپی ۱۶۳۸۳-۱۶۴۱۰.
- ◀ یاسوری، مجید، (۱۳۹۱)، عشایر و مسائل برنامه‌ریزی آن در ایران، چاپ توکل.
- ◀ ی. سو، آلوین (۱۳۸۰) تغییر اجتماعی و توسعه، ترجمه محمود حبیبی مظاهری، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.

- ▶ Abraham, Francis, m (1998) perspective on modernization: toward a general theory of third world development. Newyork. Frcpre.
- ▶ Mooriwilbert.E (1963) social change. Englewppd cliffs, Newjersey Prentice Hell.Inc.
- ▶ Ward, Robert (1963) Political modernization, world politics, VOI.15, No 5, OCT.